

Dr Krzysztof Firlej

*Akademia Ekonomiczna w Krakowie
Katedra Podstaw Organizacji i Zarządzania*

UWARUNKOWANIA I TENDENCJE ROZWOJU AGROBIZNESU W POLSCE I UNII EUROPEJSKIEJ

Wstęp

Aby ocenić rolę, znaczenie i tendencje rozwojowe agrobiznesu w Unii Europejskiej należy rozważyć jego miejsce w gospodarce pojedynczych krajów członkowskich. Wszyscy członkowie Wspólnoty wyznaczają kierunki rozwoju swoich krajów dostosowując je do ogólnie obowiązujących dyrektyw. Szczególny wpływ na kierunek ich rozwoju mają dotychczasowe ich osiągnięcia gospodarcze i istniejące możliwości. Nie wszystkie kraje Unii Europejskiej są zainteresowane rozwojem rolnictwa, a niektóre z nich wyznaczają kierunek rozwoju bazując wyłącznie na przemyśle. Pomimo tego rozwój agrobiznesu jest niezwykle ważnym zagadnieniem dla Wspólnoty Europejskiej, gdyż jest to warunek egzystencji i zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego osób zamieszkujących jej teren.

W celu zapewnienia prawidłowego funkcjonowania i rozwoju rolnictwa na terenie Unii Europejskiej określono zasady jednolitego funkcjonowania, ochrony i wspierania sektora rolnego w krajach członkowskich. Zasady te nazwano Wspólną Polityką Rolną, która jest wdrażana we wszystkich krajach członkowskich Unii Europejskiej już ponad 40 lat. To właśnie bieżąca polityka rolna warunkuje stan rolnictwa i agrobiznesu oraz wytycza kierunki rozwoju. Znaczący wpływ mają także uwarunkowania historyczne, geograficzne i społeczne istniejące w poszczególnych krajach. Ma to istotny wpływ na osiągnięcia gospodarcze, co jest wynikiem tradycji i stanu rozwoju poszczególnych branż we wszystkich krajach Europy. Rolnictwo jest niekiedy traktowane marginalnie, lecz należy zauważyć, że wciąż stanowi prawie 40 % wydatków z budżetu unijnego. Polityka rolna jest wciąż kartą przetargową przy okazji najważniejszych negocjacji politycznych i gospodarczych, nie zawsze jej dotyczących.

1. Ewolucja polityki rolnej Unii Europejskiej jako stymulanta rozwoju rolnictwa i agrobiznesu

Pierwsze symptomy tworzenia na szerszą skalę polityki rolnej Unii Europejskiej powstały w 1957 roku, gdy ogłoszono „zasady rozwoju polityki rolnej EWG”. Zostały one zapisane w artykułach 38-47 Traktatu Rzymskiego (ustanawiającego Wspólnotę Europejską), a dotyczyły szans rozwoju na jej obszarze. Spośród głównych zasad tej polityki można wskazać:

- zwiększanie produktywności rolnictwa europejskiego poprzez postęp techniczny i efektywne wykorzystanie zasobów produkcyjnych, które miało dotyczyć wszystkich podmiotów gospodarczych funkcjonujących w rolnictwie,
- utrzymanie godziwej wysokości dochodów rolniczych i zapewnienia “sprawiedliwego” poziomu życia rodzin rolniczych, przez stworzenie rolnikom możliwości w zakresie rozwijania działań przedsiębiorczych dla zdobycia dodatkowych źródeł dochodu,
- utrzymywanie stabilnych rynków rolnych (w zakresie poziomu cen i dochodów osiągniętych z tytułu prowadzonej działalności w rolnictwie),
- stworzenie warunków dla zapewnienia wystarczającego zaopatrzenia ludności w żywność (samodzielność finansowa oraz bezpieczeństwo żywnościowe),
- zapewniania cen opłacalnych zarówno dla producentów, jak i konsumentów¹.

Realizacja powyższych celów była zasadniczym zadaniem dla Wspólnoty Europejskiej, która a priori uznała, że rolnictwo jest bardzo specyficzną dziedziną gospodarki i nie może się rozwijać w otwartej konkurencji na rynku światowym, bazując na cenach światowych produktów rolnych. Kontynenty cechują różnorodne warunki przyrodniczo-ekonomiczne, a do tego należy uwzględnić jeszcze sezonowość produkcji. Europa posiada mniej korzystne warunki przyrodniczo-ekonomiczne, niż kraje obu Ameryk i Oceanii. W założeniach WPR postanowiono więc, że ceny rolne (a zatem i ceny żywności) muszą być w EWG znacznie wyższe niż światowe. Czyli rolnictwo EWG było dofinansowane podwójnie: przez wyższe ceny płacone przez konsumentów za żywność oraz ze środków publicznych (dotacje do cen, do rynku, do inwestycji, do dochodów, eksportu i infrastruktury wsi). Oprócz tego rolnictwo było chronione za pośrednictwem ceł, kontyngentów, standardów jakościowych, fitosanitarnych i weterynaryjnych. Mechanizm i skala działania tych instrumentów zmieniały się w miarę ewolucji WPR. W ostatnim dziesięcioleciu istota rozległego dotowania rolnictwa i silnej ochrony rynku rolnego utrzymuje się, a samo wspieranie rolnictwa ze środków publicznych powiększa się. Dotacje umożliwiające prowadzenie działań przedsiębiorczych na terenie Unii Europejskiej są czynnikiem motywującym nie tylko młodych rolników, ale i osoby zainteresowane biznesem do podejmowania kroków przedsiębiorczych właśnie w rolnictwie.

Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej ma za zadanie zapewnić samowystarczalność żywnościową Europy i zachęcać rolników do podejmowania działań przedsiębiorczych

implikujących rozwój gospodarczy krajów członkowskich. Okres wprowadzania zasad polityki rolnej umożliwił rolnikom ich poznanie i możliwość porównania opłacalności podejmowanych przez siebie działań. Rolnicy poznawali mechanizmy regulacji cen oraz organizację wspólnych rynków rolnych. Nabyte wcześniej doświadczenia zaowocowały rozwojem jakościowym posiadanych przez rolników firm oraz wpłynęły na dywersyfikację w zakresie produkcji. Pierwsze kroki w zakresie rozwoju rolnictwa oraz samo podejmowanie działań przedsiębiorczych przez rolników i przedsiębiorców rolnych wpłynęło na ukształtowanie Europejskiego Modelu Rolnictwa, uwzględniającego historyczne zdobycze i uwarunkowania wsi europejskiej oraz pielęgnowane przez lata wartości rolnictwa rodzinnego². Realizacja zasad Wspólnej Polityki Rolnej umożliwiła przedsiębiorcom rolnym krajów członkowskich zapewnienie stabilnych warunków prowadzenia przez nich działalności gospodarczej przy pomocy ogólnie obowiązującego instrumentarium. Najważniejsze narzędzie tego instrumentarium to:

- działanie na wspólnym rynku, gdzie obowiązują jednolite ceny rolne i funkcjonuje swobodny przepływ towarów rolno-spożywczych w obrębie całej WE (handel bez granic),
- zasada solidarności finansowej, tj. wspólne finansowanie wszystkich podstawowych wydatków na stabilizację rynków rolnych oraz przemiany strukturalne rolnictwa,
- zasada funkcjonowania preferencji dla Wspólnoty tj. uprzywilejowanie handlu wzajemnego wewnątrz UE, przy wspólnej ochronie celnej, granicznej osłonie fitosanitarnej, wspólnych standardach, dopłatach eksportowych, itp.,
- zasada wspierania rozwoju rolnictwa i wsi instrumentami i funduszami polityki strukturalnej w ramach polityki rolnej i polityki rozwoju regionalnego.

Praktyczna realizacja zasad Traktatu Rzymskiego umożliwiła osiągnięcie przez rolnictwo europejskie założonych celów ekonomicznych takich jak zwiększenie jego produktywności, zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego oraz stosowanie przystępnych cen dla konsumentów.

Silna krytyka Wspólnej Polityki Rolnej wpływa korzystnie na tworzenie europejskiego modelu rolnictwa, jakim miałyby być rolnictwo konkurencyjne, zdolne do aktywnego wykorzystywania możliwości oferowanych przez rynki światowe bez nadmiernego subsydiowania i zapewniające odpowiedni standard życia rolnikom;

¹ Firlej K., Przedsiębiorczość wiejska w krajach Unii Europejskiej. Biuro Informacji i Dokumentacji Kancelarii Senatu. Dział Informacji i Ekspertyz. Opracowania Tematyczne. OT-380, Październik 2003.

² *Ibidem.*

W nowym modelu obowiązywałyby metody produkcji rolnej bezpieczne dla środowiska naturalnego, dostarczające produkty o wysokiej jakości zdrowotnej, zgodnie z oczekiwaniami społecznymi. Rolnictwo ma być coraz bardziej zróżnicowane, a zarazem kontynuujące bogatą tradycję europejską w zakresie produkcji żywności. Będzie się dążyć do utrzymania aktywnych ekonomicznie obszarów wiejskich, zdolnych do tworzenia nowych miejsc pracy dla swoich mieszkańców, co ma zachęcać ich do pozostawania w dotychczasowym miejscu zamieszkania i kultywowania niejednokrotnie tradycji rodzinnych.

Europejski Model Rolnictwa ma zapewnić utrzymanie w rolnictwie dominacji gospodarstwa rodzinnego, jako podstawy ustroju rolnego Unii Europejskiej. Unia ma prowadzić prostszą politykę rolną, rozgraniczającą decyzje wspólne od tych, jakie powinny pozostać w kompetencji krajów członkowskich i gwarantującą, że wydatki na jej realizację są uzasadnione działaniami rolników oczekiwanymi przez społeczeństwo (bezpieczna żywność, ochrona środowiska, zapewnienie nowych miejsc pracy – przede wszystkim dla producentów ekologicznej żywności).

Wspólna Polityka Rolna jest stale uzupełniana nowymi celami i instrumentami. Zapewnia się w ten sposób właściwą i adekwatną w stosunku do potrzeb harmonizację polityki rolnej z polityką strukturalną, ochrony środowiska i rozwoju wsi. Coroczne przeznaczanie środków zarezerwowanych dla rolnictwa w unijnym budżecie stanowi warunek dla rozwoju przyszłego wizerunku rolnictwa europejskiego, które już za rok dotyczyć będzie 25-ciu krajów członkowskich. Ciągła ewolucja Wspólnej Polityki Rolnej nie powinna wpłynąć na skalę wspierania rolnictwa, które utrzymuje się na poziomie około 40 mld euro, co stanowi prawie połowę unijnego budżetu³.

3. Zarządzanie agrobiznesem w Polsce jako sektorem gospodarczym na tle warunków ograniczających.

Polski agrobiznes obejmuje:

- 1) przemysł wytwarzający środki produkcji dla rolnictwa i przemysłu spożywczego,
- 2) rolnictwo, pojmowane jako wytwórczość surowców żywnościowych i gotowej żywności,
- 3) skup surowców rolnych, ich przechowywanie i transport,
- 4) rybołówstwo i leśnictwo,
- 5) przemysł spożywczy,
- 6) hurtowy i detaliczny handel żywnością,

³ *Ibidem.*

7) usługi związane z funkcjonowaniem tych wszystkich dziedzin⁴.

J. Davis i R. Goldberg w 1955 stwierdzili, że agrobiznes to wszystkie łącznie operacje rolnicze wraz z produkcją i dystrybucją całego strumienia zaopatrzenia gospodarstw w środki produkcji i usługi świadczone przez tzw. biznes, a także wszystkie operacje dotyczące obrotu, przechowywania, przetwórstwa i dystrybucji produktów rolniczych.

Według *Encyklopedii Britannica* agrobiznes - to część współczesnej gospodarki, obejmującej produkcję, przetwórstwo oraz dystrybucję żywności i produktów pochodnych, w której od rolnictwa należy oddzielić wytwarzanie środków produkcji dla niego, techniczne wyposażenie gospodarstw rolnych, produkcję nawozów mineralnych i nasion, przetwórstwo surowców, składowanie i magazynowanie produktów oraz ich dystrybucję.

Natomiast *Webster Thired New International Dictionery* za agrobiznes uważa kombinację operacji produkcyjnych, przetwórstwa i dystrybucji środków produkcji niezbędnych dla farmerów oraz wytwarzanie produktów rolnych, ich przetwarzanie, składowanie i dystrybucja.

Polski agrobiznes to nie tylko przemysł rolny, lecz również cała gama przemysłów, które obsługują rolnictwo. Wśród nich można wyróżnić między innymi przemysł paszowy, nawozowy, maszynowy, wytwarzający środki owadobójcze, spółdzielczy - handel i usługi, przemysły obsługujące rolnictwo jako swoich klientów, handel produktami rolnymi, wszystkie przemysły przetwarzające produkty pochodzenia rolniczego, jak również przemysł spożywczy oraz handel środkami żywności. W każdym z wymienionych przemysłów funkcjonują jednostki organizacyjne, które zajmują się działalnością gospodarczą wytwarzającą bezpośrednio produkty rolne lub przyczyniają się do ich wytworzenia, dystrybucji lub sprzedaży. Każda z jednostek przyjmuje odpowiednią formę organizacyjną konieczną względem rodzaju działalności oraz zapewniającą w najkorzystniejszy sposób jej egzystencję. Formy organizacyjne przyjęte przez jednostki gospodarcze ulegają ciągłym przemianom w zależności od obowiązującego prawa gospodarczego oraz zmiennych warunków rynkowych⁵.

ANALIZA EKONOMICZNA PODSYSTEMÓW AGROBIZNESU – SZANSE I ZAGROŻENIA W UJĘCIU PROSPEKTYWNYM

SZANSE ROZWOJU	ZAGROŻENIA ROZWOJU
I podsystem – Rolnictwo:	I podsystem - Rolnictwo:

⁴ Woś A., *Encyklopedia Agrobiznesu*. Fundacja Innowacja. Warszawa 1998, s.16.17

⁵ Firlej K., *Identyfikacja i diagnoza jednostek organizacyjnych prowadzących działalność gospodarczą w polskim agrobiznesie*. SERiA 2003, s. 1.2

<p>Opracowanie i zatwierdzenie ogólnie zaakceptowanego programu rozwoju rolnictwa (Kozuch 2001), podnoszenie poziomu zarządzania jakością w produkcji rolniczej (Korc 2003), rozwój rolnictwa ekstensywnego, bardziej naturalnego, wzrost nakładów na badania rolnicze.</p> <p>II podsystem – Rolnictwo ekologiczne: Na obszarach chronionych jest to rodzaj rolnictwa predysponowanego do rozwoju, jako podstawowy typ produkcji rolniczej (Siekiński 2000), propagowanie spożycia zdrowej żywności, dofinansowywanie produkcji ekologicznej i ekologicznego prowadzenia gospodarstwa rolnego.</p> <p>III podsystem - Leśnictwo i łowiectwo: Wzrost lesistości na terytorium Polski, odnowienie zalesienia, poprawki, uzupełnienia i dolesienia, pielęgnowanie lasów, przewartościowanie celów gospodarki leśnej z orientacji surowcowej na ekologiczną, racjonalna produkcja drewna i wykorzystanie zasobów naturalnych.</p> <p>IV podsystem – Rybołówstwo i rybactwo śródlądowe: Szybka i dokładna restrukturyzacja i modernizacja firm rybackich (Marciniak 2004), wsparcie środkami unijnymi, regulacje ilościowe floty rybackiej względem możliwości eksploatowanych łowisk, działania innowacyjne, poprawa infrastruktury portów rybackich.</p> <p>V podsystem – Skup surowców rolnych, ich przechowywanie i transport: Analiza rynków branżowych w zakresie współpracy z producentami i detalistami, zwiększanie zasięgu działania jednostek handlu hurtowego (Urban 1995), zmniejszanie marż hurtowych, udzielanie kredytów kupieckich, konfekcjonowanie towarów.</p> <p>VI podsystem – Przetwórstwo pierwotne surowców rolniczych i przemysł spożywczy: Produkcja produktów o wyraźnym smaku i zapachu, produktów wyjątkowych, małych porcji i jednostkowych opakowań odpowiadających potrzebom (Rejman 2004), dostosowanie poziomu polskiego przetwórstwa żywności do wymogów unijnych.</p> <p>VII podsystem – Przemysły wytwarzające środki produkcji dla rolnictwa: Poprawa stanu mechanizacji i modernizacja gospodarstw rolnych (Pawlak 2004), ożywienie na rynku maszyn rolniczych, unowocześnianie środków produkcji, poprawa koniunktury w całej gospodarce i rolnictwie, poprawa sytuacji finansowej rolników.</p> <p>VIII Przemysły produkujące środki produkcji dla przemysłu spożywczego: Modernizacja i unowocześnianie parku maszynowego, poprawa sytuacji finansowej podmiotów gospodarczych wytwarzających środki produkcji dla przemysłu spożywczego, szukanie nowatorskich rozwiązań, ożywienie na rynku produkcji środków produkcji.</p> <p>IX Usługi: Znaczny wzrost zapotrzebowania i wydatków na usługi (związane z prowadzeniem działalności gospodarczej i osobiste) ludności zamieszkującej tereny wiejskie. Powiększenie obszaru dla rozwoju usług finansowych i gastronomicznych.</p> <p>X Handel żywnością – hurtowy i detaliczny: Nowe możliwości eksportowe na rynku Unii Europejskiej, duża pojemność rynków wschodnich, instrumenty pomocy finansowej, ubezpieczenia i gwarancje, wzrost międzynarodowego podziału pracy i intensywności powiązań gospodarczych, zdobywanie nowych rynków zbytu.</p> <p>XI Agroturystyka: Krzewienie mody na agroturystykę, turystykę aktywną i ekologię, uwzględnianie agroturystyki w strategii rozwoju regionów, promocja produktu agroturystycznego przez</p>	<p>Utrata wschodnich rynków zbytu, wysokie koszty restrukturyzacji i modernizacji oraz poprawy struktury agrarnej, generacyjna ciągłość prowadzenia gospodarstw rolnych, limity produkcji, słaby system interwencjonizmu państwowego.</p> <p>II podsystem – Rolnictwo ekologiczne: Początkowe stadium rozwoju rynku produktów ekologicznych, słabe możliwości przebicia produktów ekologicznych na rynek żywności, brak percepcji przez konsumentów atrybutów handlowych żywności ekologicznej, niskie ceny produktów żywnościowych.</p> <p>III podsystem - Leśnictwo i łowiectwo: Dewastacja środowiska przyrodniczego, braki w koordynacji prac na rzecz Lasów Państwowych, braki w samowystarczalności firm leśnych oraz uregulowaniach prawnych, ekonomicznych i organizacyjnych (Radwan 2004).</p> <p>IV podsystem – Rybołówstwo i rybactwo śródlądowe: Niski kapitał firm przetwórczych i słaby stan sanitarny, niskie spożycie ryb i produktów rybnych, limity połowowe, ograniczone zasoby biologiczne mórz, zależność od przyrody, klimatu i środków produkcji, niskie ceny importowanego surowca rybnego.</p> <p>V podsystem – Skup surowców rolnych, ich przechowywanie i transport: Rezygnacja detalistów z pośrednictwa handlu hurtowego, brak profesjonalnego hurtu rolno – spożywczego, zaostrenie uregulowań formalno – prawnych, rozdrabnianie sieci handlowej, brak właściwej organizacji handlu hurtowego, lokalizacji aukcji i giełd towarowych.</p> <p>VI podsystem – Przetwórstwo pierwotne surowców rolniczych i przemysł spożywczy: Zła sytuacja finansowa zakładów przetwórstwa spożywczego, zmniejszanie się opłacalności produkcji, duże rozproszenie przetwórstwa owoców i warzyw, tani import surowców rolnych, wysokie koszty maszyn i urządzeń dla przetwórstwa rolno – spożywczego.</p> <p>VII podsystem – Przemysły wytwarzające środki produkcji dla rolnictwa: Import maszyn używanych, mała skala produkcji w gospodarstwach rolniczych, wzrost cen środków produkcji, brak skłonności do inwestowania w drogi sprzęt, niska jakość i niezawodność maszyn produkowanych w kraju, wydłużenie okresu eksploatacji maszyn.</p> <p>VIII Przemysły produkujące środki produkcji dla przemysłu spożywczego: Mała skala produkcji, spadek popytu krajowego na produkty pochodzenia rolniczego i spożywcze, niska konkurencyjność maszyn krajowych, import maszyn i urządzeń, niska wydajność pracy, niski poziom popytu, zadowolenie z osiągniętego status quo.</p> <p>IX Usługi: Wzrost cen usług, niska ich trwałość, świadczenie przez osoby niewykwalifikowane, brak odpowiedniego poziomu ich jakości, niski poziom zainteresowania poszerzaniem ich różnorodności, brak zgodności realizacji usług z potrzebami klientów.</p> <p>X Handel żywnością – hurtowy i detaliczny: Wzrost kosztów sprzedaży produktów spożywczych przez hurtowników, zmniejszenie importu i eksportu, spadek popytu krajowego, brak zainteresowania zdobywaniem nowych rynków zbytu, brak kapitału, brak liberalizacji w handlu światowym, mała kontrakcja.</p> <p>XI Agroturystyka: Brak zainteresowania rozwojem terenami wiejskimi, wysokie obciążenia podatkowe, konkurencyjna zagraniczna oferta turystyczna, ubóstwo społeczności wiejskiej, oferowanie</p>
---	---

gminy, czerpanie korzyści z wzorców zagranicznych i ich naśladownictwo, integracja środowiska wiejskiego.	niepełnego i na niskim poziomie produktu turystycznego, brak środków finansowych na inwestycje.
---	---

Źródło: opracowanie własne.

Niezwykle ważnym dla funkcjonowania agrobiznesu jest jego zarządzanie jako sektorem gospodarczym. Przedsiębiorcy napotykają na wiele barier i destymulant utrudniających prowadzenie działalności gospodarczej. Tego typu utrudnienia nie zachęcają przyszłych przedsiębiorców do podejmowania działalności gospodarczej. Obecnie jedną z największych barier jest bariera ograniczająca produkcję, czyli bariera podaży przejawiająca się w ograniczeniu sprzedaży wyprodukowanych towarów i usług. Drugą z barier jest bariera popytowa, która polega na braku możliwości sprzedaży towarów i usług w rozmiarach odpowiadających możliwościom produkcyjnym przedsiębiorstw.

Interesujące wyniki badań przedstawione zostały w publikacji “Nowo powstałe przedsiębiorstwa w krajach Europy Środkowo-Wschodniej” (angielski skrót: PECO – Panel) oraz “Demografia małych i średnich przedsiębiorstw” (angielski skrót: DOSME), która syntetyzowała wyniki badań dotyczących funkcjonowania polskich przedsiębiorstwa agrobiznesu w latach dziewięćdziesiątych.

Do barier w zakresie podaży zaliczono:

- niedostateczną technologię,
- niedostateczne środki finansowe przedsiębiorstwa,
- trudności w ściąganiu należności,
- ograniczony dostęp do kredytów,
- brak surowców,
- brak wykwalifikowanej siły roboczej,

zaś do barier popytowych:

- niedostateczne środki, jakimi dysponują klienci,
- zbyt dużą konkurencję na rynku,
- obniżanie cen przez firmy konkurencyjne,
- niedostateczną znajomość firmy na rynku,
- niedostatecznie rozwinięte służby marketingowe przedsiębiorstwa⁶.

⁶ „Warunki powstania i działania oraz perspektywy rozwojowe polskich przedsiębiorstw powstałych w latach 1995 – 1999”. Departament Statystyki Rolnictwa i Środowiska. GUS 2001

Obecnie niezwykle ważnym zagadnieniem w przedsiębiorstwach agrobiznesu jest udział ich właścicieli w zarządzaniu, ze względu na to, że we współczesnych firmach zarządzanie jest najczęściej oddzielone od prawa własności. Już na etapie powstawania przedsiębiorstwa powinno być przesądzone, kto będzie zarządzał przedsiębiorstwem i w jakim stopniu będzie to udział właścicielski. Właściciele firm w dzisiejszych czasach powierzają zarządzanie nimi wysoko wykwalifikowanym menedżerom, którzy mają za zadanie wypracować satysfakcjonujący zysk. Przekazywanie przedsiębiorstw we władanie obcym osobom ma pozytywne i negatywne strony. Obcy menedżerowie mają możliwość specjalizowania się w procesie zarządzania, poświęcają się wyłącznie powierzonym im obowiązkom i poprawiają w ten sposób jakość fachowego kierownictwa. Inna sytuacja może powstać, gdy zarządzanie jest podzielone na kilku menedżerów. Może to doprowadzić do powstawania wzajemnej rywalizacji i tworzenia się pomiędzy nimi zaostrzających się konfliktów. W takiej sytuacji koniecznym jest właściwe interweniowanie właściciela, który powinien wystąpić w pozycji lidera, jako osoba sterująca zarządzaniem całości przedsiębiorstwa. Jest to szczególnie istotnym zagadnieniem w przypadku funkcjonowania przedsiębiorstw sektora agrobiznesu, gdzie przedsiębiorcy muszą brać pod uwagę takie warunki ograniczające, jak sezonowość produkcji i sprzedaży, limitowanie wielkości produkcji czy istniejące warunki klimatyczne.

4. Rozwój przedsiębiorstw sektora agrobiznesu poprzez ich doskonalenie organizacji i zarządzania.

Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej zmusiła przedsiębiorstwa sfery agrobiznesu do walki konkurencyjnej z zagranicznymi podmiotami gospodarczym, które od lat doskonale funkcjonują na jej rynku. Są to przedsiębiorstwa doskonale zorganizowane i zarządzane. Celem priorytetowym funkcjonowania polskich przedsiębiorstw jest zaistnienie na rynku Unii Europejskiej i zajęcie znaczącej pozycji. Wśród najważniejszych zadań mających zapewnić dostosowanie polskiego rolnictwa należy zauważyć:

- przyspieszenie koncentracji produkcji i specjalizacji gospodarstw,
- podniesienie jakości produkcji,
- unowocześnienie produkcji rolnej i przetwórstwa,
- tworzenie miejsc pracy na wsi poza rolnictwem ,
- wzrost wydajności pracy,
- rozwój organizacji producentów rolnych,
- rozbudowę rynków hurtowych i giełd,

- informowanie o polityce rolnej UE,
- poznanie przez rolników i służby rolne zasad Wspólnej Polityki Rolnej,
- szkolenie w zakresie przedsiębiorczości,
- przyuczenie do zawodów pozarolniczych.

W Polsce rozpoczęto budowę gospodarki wolnorynkowej, w której powstaje nowa, odpowiadająca krajowym wymogom struktura agrarna. Zróżnicowanie wielkości polskich gospodarstw rolnych determinuje konieczność prowadzenia właściwej polityki rolnej w zakresie polskiego agrobiznesu, a w szczególności rolnictwa. W naszym rolnictwie najmniejsze gospodarstwa mają jedne z najważniejszych funkcji do spełnienia – społeczną i egzystencjalną. Gospodarstwa pracują na utrzymanie rodziny właściciela, jej bieżącą egzystencję a często zapewniają spełnienie ról generacyjnych. Wielkoobszarowe gospodarstwa rolne mają natomiast z wypracowanego zysku zapewnić swoją egzystencję i wynagrodzenie dla zatrudnionej w nich siły roboczej. W przypadku dużych gospodarstw rolnych najważniejszą kwestią jest efektywność gospodarowania oraz uzyskiwanie zaplanowanych zysków warunkujących ich przetrwanie. W momencie przystępowania do rynku Unii Europejskiej to właśnie ta grupa przedsiębiorstw miała największe możliwości, aby konkurować z podobnymi gospodarstwami od lat funkcjonującymi w strukturach unijnych. Najważniejszym jednak celem agrobiznesu w Polsce w warunkach integracji z Unią Europejską jest jego doskonalenie, poprzez szukanie możliwości zwiększonego generowania zysków wcześniej funkcjonujących podmiotów, ich doskonalenie i rozwój, jak również powstawanie nowych na bazie wzorców zachodnioeuropejskich. Inna możliwość, to poszukiwanie alternatywnych działań w wielofunkcyjnym rozwoju wsi i rolnictwa. Niezwykle istotną kwestią jest znalezienie prawidłowej koncepcji rozwoju dla wszystkich podmiotów gospodarczych poszczególnych ogniw agrobiznesu, których funkcjonowanie w nowych warunkach nie może być gorsze jak konkurencyjnych.

Nie należy zapominać o zagrożeniach wynikających z integracji polskiego rolnictwa z Unią Europejską i ich konsekwencjach. Do najważniejszych z nich można zaliczyć:

- trudne warunki dostosowania rolnictwa w okresie reform całej gospodarki narodowej,
- wielkie koszty unowocześnienia polskiego rolnictwa,
- trudności w dostosowaniu rynku rolnego do skomplikowanych regulacji Unii Europejskiej,
- utrata części rynku krajowego na rzecz producentów z innych krajów członkowskich,

- konieczność przestrzegania norm i przepisów związanych jakością żywności,
- ograniczenie wielkości produkcji niektórych towarów, zgodnie z zasadami limitowania produkcji.

5. Rozwój przedsiębiorczości elementem rozwoju agrobiznesu w krajach Unii Europejskiej.

Zarządzanie rozwojem przedsiębiorczości w sektorze przedsiębiorstw agrobiznesu może implikować unowocześnianie go i doskonalenie. Polityka Unii Europejskiej w zakresie rozwoju przedsiębiorczości wiejskiej prowadzona jest w kierunku rozwoju regionów rolnych i wskazuje możliwości ich rozwoju w ramach ogólnie przyjętej strategii. Regiony opracowują i wdrażają własne programy rozwojowe uwzględniające potrzeby społeczne i gospodarcze. Rozwój przedsiębiorczości wiejskiej wspierany jest w Unii Europejskiej w ramach prowadzonej od wielu lat polityki regionalnej. Pozyskiwanie środków finansowych przeznaczanych na ten cel jest możliwe z funduszy strukturalnych. Fundusze strukturalne przyczyniły się do poprawy jakości czynnika ludzkiego, bowiem rozwój przedsiębiorczości w regionach jest zależny od poziomu infrastruktury, jak również od tzw. kapitału ludzkiego, którego podstawę stanowi wykształcenie. W ostatnich latach rośnie liczba funkcjonujących szkół średnich i wyższych o charakterze rolniczo – technicznym. Zorganizowano na dużą skalę, w tym głównie w Hiszpanii, Irlandii, Włoszech, Grecji i Portugalii proces dokształcania zatrudnionych w różnych sektorach oraz bezrobotnych. Dzięki temu procesowi możliwe stało się tworzenie nowych przedsiębiorstw oraz rozszerzenie zakresu działalności gospodarczej w funkcjonujących jednostkach. Wykorzystanie środków z funduszy strukturalnych przyczyniło się do ograniczenia na obszarach wiejskich, w porównaniu z pozostałymi regionami Unii, dysparytetów w zakresie poziomu kwalifikacji siły roboczej, rozwoju infrastruktury, jakości wytwarzanych wyrobów, poziomu wydajności pracy, stosowanych w małych i średnich przedsiębiorstwach technologii, wysokości kosztów produkcji⁷.

Należy również wspomnieć o czynnikach kształtujących poziom konkurencyjności, który jest zależny od potencjału badawczo – rozwojowego. To właśnie rozwój sfery badań naukowych i technologicznych implikuje i przyczynia się do wzrostu oraz dywersyfikacji produkcji przez firmy lub przedsiębiorstwa zlokalizowane na obszarach wiejskich. Wpływa to

⁷ *Op. cit. s.3.*

naturalnie na poprawę ich konkurencyjności oraz trwałe funkcjonowanie na trudnym rynku europejskim.

Spośród barier rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich wymienić należy te, które mają charakter ograniczeń makroekonomicznych, zewnętrznych i wynikają z rozwiązań dyktowanych przez centrum, a dotyczą ram polityki gospodarczej, rozwiązań formalno - prawnych oraz te, które mają charakter mikroekonomiczny – lokalny. Można do nich zaliczyć:

- położenie i historycznie ukształtowaną strukturę gospodarki;
- stan infrastruktury;
- sytuację demograficzną i społeczno – zawodową (w tym poziom kwalifikacji siły roboczej);
- stosunki własności i zasoby kapitału;
- sprawność instytucji rynkowych działających dla wsi (w tym – aktywność samorządów lokalnych i władz gminy);
- postawy społeczne, zwłaszcza otwartość na rozwój przedsiębiorczości;
- cechy społeczno – kulturowe, poziom i typ mentalności, stanowiące o kreatywności, zdolności do podejmowania ryzyka.⁸

Za podstawowe uwarunkowanie dynamizmu rozwoju przedsiębiorczości na terenach wiejskich w unii europejskiej i to zarówno w sferze obsługi produkcji rolnej, jak też pozarolniczej aktywności ludności wiejskiej – gospodarczej i socjalno – bytowej należy uznać sprawność rolnictwa. Rozstrzygają o tym następujące przesłanki:

- stopień sprawności stanowi o poziomie zaawansowania społecznego podziału pracy, i to zarówno w wytwórczości rolniczej, jak też w poziomie życia społeczności wiejskich;
- przedsiębiorczość ma rację bytu przy określonym poziomie społecznego podziału pracy;
- stopień sprawności rolnictwa określa na ogół jego siłę ekonomiczną, co z kolei stanowi o skali popytu na dobra i usługi, oferowane w wyniku rozwoju przedsiębiorczości;
- stopień sprawności rozwoju przedsiębiorczości jest silnie skorelowany z poziomem cywilizacyjnym;

⁸ A. Leopold, *Rolnictwo w procesie przemian i rozwoju gospodarki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 1997, s. 53

- przedsiębiorczość, by mogła się rozwijać, wymaga określonego poziomu kulturowego w obszarze biznesu i bytowania zarówno producentów rolnych, jak i całych społeczności wiejskich⁹.

Konkluzje

Oceniając pozycję sektora agrobiznesu i jego możliwości rozwojowe na rykach polskim i europejskim należy zauważyć, że przedsiębiorstwa nowych krajów członkowskich stanęły przed ogromną szansą zdobycia nowych rynków zbytu. Rynek Unii Europejskiej jest bardzo duży, ale również wymagający. Przedsiębiorcy muszą zrozumieć, że aby na nim zaistnieć i pozostać, to należy spełnić wiele obowiązujących warunków dostosowujących funkcjonowanie ich podmiotów do standardów europejskich. Aktualnie pojawiło się wiele możliwości wspierających bieżące funkcjonowanie przedsiębiorstw w sektorze agrobiznesu. Należy jednak zauważyć, że ich kształtowanie i rozwój jest zdeterminowany i uzależniony od właściwej organizacji i sposobu zarządzania. Ich zewnętrzny i wewnętrzny wizerunek jest kształtowany przez zatrudnioną w nich kadrę. To właśnie od posiadanej przez nią umiejętności, zdolności i kreatywności zależy sukces w pozyskiwaniu możliwych środków z funduszy strukturalnych przeznaczanych na rozwój rolnictwa i terenów wiejskich, który przełoży się na przyszły status rynkowy przedsiębiorstwa. Równie ważnym jest rozwój przedsiębiorczości jako element rozwoju agrobiznesu w krajach Unii Europejskiej. Przedsiębiorczość warunkuje rozwój agrobiznesu w poszczególnych krajach, co przekłada się na jego ogólny stan i funkcjonowanie w Europie.

Bibliografia

- Firlej K., *Identyfikacja i diagnoza jednostek organizacyjnych prowadzących działalność gospodarczą w polskim agrobiznesie*. SERiA 2003, s. 1.2,
- Firlej K., *Przedsiębiorczość wiejska w krajach Unii Europejskiej*. Biuro Informacji i Dokumentacji Kancelarii Senatu. Dział Informacji i Ekspertyz. Opracowania Tematyczne. OT-380, Październik 2003,
- Korczyński I., Poślednik P., *Nowoczesne zarządzanie agrobiznesem: ważniejsze podejścia koncepcyjne i determinanty jakościowe* [w] S. Urban, *Agrobiznes 2003. Jakość jako podstawowy instrument konkurencyjności w agrobiznesie*, Prace Naukowe AE we Wrocławiu, t.2. Wrocław 2003, s.405,
- Kożuch A., *Problemy rozwoju rolnictwa w świetle integracji z Unią Europejską*, s. 65, Wiatrak A. P., *Rolnictwo polskie w aspekcie integracji z Unią Europejską*, s.163-165, [w] *Rozwój przedsiębiorczości wiejskiej w perspektywie integracji z Unią Europejską*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2001,
- Leopold A., *Rolnictwo w procesie przemian i rozwoju gospodarki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, 1997, s. 53,
- Marciniak M., *Restrukturyzacja gospodarki rybnej jako szansa rozwoju nadmorskich obszarów wiejskich*, Prace Komisji Nauk Rolniczych i biologicznych, XLI, Bydgoskie Towarzystwo Naukowe, Bydgoszcz 2004, s. 371-378,

⁹ *Op. cit.* s.3.

Pawlak J., *Perspektywy rozwoju mechanizacji rolnictwa po przystąpieniu Polski do UE* [w] *Problemy rolnictwa światowego*, t.XI, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2004, s.215-225,

Radwan A., *Ekonomiczne i organizacyjne aspekty działalności usługowej w leśnictwie*, [w] Urban S., *Agrobiznes 2004. Sytuacja agrobiznesu w Polsce po przystąpieniu do Unii Europejskiej*. Prace Naukowe AE we Wrocławiu, t.2. Wrocław 2004, s. 214 -216, [za] Kocel J., *Wpływ prywatyzacji działalności gospodarczej nadleśnictw na przemiany ekonomiczno – organizacyjne w gospodarce leśnej Polski w latach 1989 –1996*, IBL, Warszawa 2000,

Rejman K., *Rozwój europejskiego rynku żywnościowego odzwierciedleniem trendów zachowań i preferencji żywieniowych konsumentów* [w] H. Manteuffel Szoega *Problemy rolnictwa światowego*, t. XI, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2004, s.347-355,

Siekierski J., Dudek P., *Zrównoważony rozwój polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich w świetle integracji z Unią Europejską*, [w] *Integracja Polski z Unią Europejską w dziedzinie ochrony środowiska*, Biblioteka Ekonomia i Środowisko, Łódź 2000, s. 169-183,

Urban S., Szlachta K., *Ekonomika i organizacja Handlu żywnością*. Wrocław, Wydawnictwa AE, Wrocław 1995,

Warunki powstania i działania oraz perspektywy rozwojowe polskich przedsiębiorstw powstałych w latach 1995 – 1999. Departament Statystyki Rolnictwa i Środowiska. GUS 2001,

Woś A., *Encyklopedia Agrobiznesu*. Fundacja Innowacja. Warszawa 1998, s.16.17,